

**Enquesta
judicial sobre
la presència
de bruixes i
bruixots al
senyoriu de
Mont-rós.
Pallars/
Mont-rós
8 d'octubre de
1577**

Aquest quadern pertany a *Itinerant Feminist*.

Des del projecte s'aposta per la visibilització femenina, es tracta d'un intent de fer genealogia, d'un arxiu de dones. Generant processos reflexius alhora que desconstructius de performances normatives i patrons, sempre obert al debat, que generi el germe d'una acció col·lectiva transformadora.

Inspirat en la tradició medieval dels romanços populars de *canya i cordill*, o *literatura de cordill*.

Com el seu nom indica, es tracta d'un procés d'itinerància, mèdiom, que possibiliti l'accés, en mercats ambulants, àgores públiques, en espais culturals, artístics, o simplement en els espais oberts, com ara camps...

Com deien Marta Ramos i Àngel Calvo, en la jornada de llançament de projectes de *l'Arxiu Javelina*, al centre d'art la Panera, no hi han d'haver excuses per no produir, l'art pot tenir qualsevol forma, material, complex, senzill... O pot estar fet a qualsevol espai o lloc.

El més important és donar a conèixer, tot fent un petit homenatge a totes aquestes dones, que foren acusades injustament com a bruixes i metzineres a finals del període modern, un estereotip de la dona que es crearia ja en aquell període medieval, i que esdevindria l'excusa perfecta per culpabilitzar, ajusticiar, torturar, o finalment passar per la forca, cremar...

A totes elles....

Aquest text està extret de *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)* de Pau Castell. O. Perdut.— A. ADM, Pallars, doc.510 ex O. Per una lectura més acurada dirigiu-vos al text original. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/51863?mode=full> (aquest llibret és sols part d'una peça artística)

Olga Olivera-Tabeni. *Itinerant feminist*. Sis quaderns diferents, referents a processos judicials de dones que foren acusades de bruixes a la plana de Lleida i al Pirineu a finals del període modern. Imprès en una impressora domèstica. 14.8 x 21 cm. 2019.

1577 octubre 8-25. Mont-rós/Sort

Enquesta judicial sobre la presència de bruixes i bruixots al senyoriu de Mont-rós.

Pallars, Mont-rós

8 octubre 1577

Inquisitio contra beneficas Bruxas [1r]

Noverint universi quod anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, die vero martis octavo mensis octobris intitulata, coram illustrissimis dominis Alamando de Queralt, gubernatore generali marchionatus Pallariensis et illius assessore et cetera, comparuerunt honorabilis Bernardus Lleonis, Arnaldus de Bernadet, consules loci de Mont-rós; Ciprianus Agulló, Joannes March, consules loci de Pubellar; Jacobus Palau et Petrus Rugall consules loci de Pahüls, Comes de Mont-rós, qui verbo hispano dixerunt in effectu consimilia verba:

Honorable governador y assessor del present marquesat de Pallás,

En aquesta terra de la present Coma de Mont-rós estam molt oppresos, vexats y molestats per la gent venèffica, que de caldialia nos trobam morts creatures y animals, y altres contrets y affollats. Y pretenem y pensam [1v] que axò no u fa ni devalla sinó de males gents y venèffiques, de les quals és fama pública que stam ben provehits. Y per sò, per scusar tant grans danys y maleficis y purgar la terra de tant enormes delinqüents, humilment supplicam a vostres mercès sien servits castigar semblants enormes delictes y punir los delinqüents de aquells. Que si vostres mercès fan diligent indagació y cerca de aquells, ho trobaran molt complidament, perquè segons se veu de caldialia no poden ni deuen star cuberts. Y vena que en asò faran vostres mercès lo que tenen obligació en sos officis y servey a Déu omnipotent, nosaltres estarem a perpètua obligació et cetera.

E lo dit senyor governador, de consell del dit senyor assessor,

provehí que sia rebuda informació sobre les coses supplicades offerint-se prompte en ministrar compliment de justícia.

Vigore proxime facte provisionis [2r] fuit processum ad recipiendum testes in hunch qui sequitur modum.

<Deposicions testimonials>

Die octavo mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo in loco de Mont-rós, diocesis Urgellensis et marchionatus Pallariensis.

Honorabilis Jacobus Lacayo, agricola et baiulus loci de Mont-rós, testis productus pro parte fisci procuratoris curie marchionatus Pallariensis nechnon ad instanciam sindicorum loci et Come de Mont-rós, qui iuravit in manu et posse dicti illustrissimi domini gubernatoris dicti marchionatus et cetera, ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manibus suis corporaliter tacta, dicere et deponere omnimodam quem siat veritatem in et super his de quibus fuerit interrogatus.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [2v]

Et dixit haurà vint anys ho més que en Jaume Lacay del present lloch, qui era mon oncle, me dix estant en casa mia sobre de una ovella que era de la casa de Ramón del mateix lloch, lo qual havia perduda dita ovella. Dit mon oncle dix al dit Ramón que anàs a Bavemoll que allí trobarie la ovella sua <que> cercave. Y lo dit Ramón y anà y la se'n portà. Y una dona qui's deya Margarida Rugalla, perquè la se'n portà dit Ramón dita ovella, li dix que bé li costaria a mon oncle, manassant-lo perquè lo y havia dit que en casa sua era la hovella. Y axí après dins poch dies, anant a garbes dit mon oncle al casal del dit Ramón de la present vila, adormís allí dit mon oncle. Y stant adormit se despertà ab gran por. Y stant despert li paregué veure a dita Margarida Rugalla y li féu gran por. Y aquí mateix se n'anà la visió li paregué veure de dita dona. Y se'n tornà a casa aquí mateix y caigué en malaltia en sent en casa, que no visqué [3r] quinze dies. Y ell dit mon oncle estant malant, demanant-li jo testimoni com li havia vingut lo mal <que> tenia, me dix lo susdit, y que

axí li era vingut.

Més he sentit y hoït de Gostansa de Francí del present loch que dita Margarida Rugalla li havia mort un jònech sols entrant ella dita Rugalla en lo stable tenia lo jònech.

Més he hoït a Barthomeu de l'Hereu, del present lloch, que una dona qui's diu Catharina de Ramón, del mateix lloch, que li havia mort un matxo, lo qual dita dona lo'n feu exir dit matxo del casal y que aquí mateix que fou fora li prengué lo mal y morí aquí mateix.

És veritat senyor que totes les susdites tenen fama de ser metzineres y per tales són tingudes y reputades per esta terra.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit [3v]

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Bartholomeus Cortina, agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis, fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor dies ha que he sentit y hoït que na Margarida Rugalla del present lloch és stada en temps passat affermansada en Sort, perque la inculpaven de metzinera. No que jo sàpia que ella ne sia, sinó per haver-ho hoït a dir. Y que ara la tenen presa en Sort per axò. Bé és veritat que he oït a dir y és fama pública que és metzinera dita Rugalla.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Anthonius de Balló, [4r] agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit aurà dos ho tres anys poch més ho manco que hoï jo testis, essent en Sanct Salvador, qui és en terme de Mont-rós, que aleshores y ere anada molta gent per una caritat, s'i donà que un formatge que una ma germana havia allí portat y donat

a molts de menjar de aquell, als qui ne havien menjat, que·ls havia fet mal. És veritat que de la llet se era fet dit formatge jo testis ne mengí, emperò no·m féu ningun mal, ni a gent ninguna de casa mia. La qual dita ma germana se diu Catherina de Botiguer, està en lo present lloch. Y altra cosa de dita ma germana jo testis no he sentit.

Més he sentit a dir que deye un fadrinet que·s diu Cosme, que ma sogra Elsa de Bayló era metzinera. Y més senyor [4v] me han dit ahir o despús ahir un tal Joan Petit, que habite ara a Bretuy, así en lo present loch, dient-me que lo y tingués en secret, prometent-li jo que u faria, lo quoad me dix que ma sogra dita Elsa de Bayló havia promés una bona strena¹ a na Joana Galana, mare qui és de dit Cosme, que fes que dit Cosme no la dexalàs ni descubris que ella fos metzinera.

És veritat senyor que és fama pública per tot lo present lloch que na Rugalla y ditas ma sogra y germana y en Anthoni de Puyo, na Ramona y na Margarida de l'Hereu són metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

1 Estrena: Gratificació, regal en moneda o en espècie que es fa a algú per celebrar el començ d'una cosa, la primera notícia, una festa anyal, etc.; allò que es dóna de més a més del preu contractat; cast. aguinaldo. (DCVB).

Honorabilis Joannes March, alias Cortal, agrícola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [5r]

Et dixit aurà dos ho tres anys poc més ho manco, que a mi testimoni me dix na Joana del Sastre, que per sobrenom li diuhen alguns na Joana Galana, que una dona de aquest lloch, la qual no la·m nomenà, li donava una bona strena que fes en que són fill qui·s diu Cosme no la dexalàs ni descubris que fos metzinera. Y altra cosa més no·m dix, ni sé altra cosa més del que me han interrogat, salvo que és fama pública per así que na

Rugalla que està presa en lo castell de Sort y na Elsa de Bayló són metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus Joannes de Francí Farrer, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [5v]

Et dixit senyor jo no y sé més del que me han interrogat, sinó que he hoït de Cosme, fill de na Joana Galana, que tres ho quatre vespres eren stats, ço és na Rugalla, na Cuyna de Pubellar y ell dit Cosme, a casa mia, per a matar a ma muller. Y digué'm que havia axò sinch o sis mesos. Y que no la pogueren matar per certes coses tenia. Y no'm dix altra cosa. És ver que és fama pública per esta terra són les susdites metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Anthonius de Puyo agricola dicti loci de Mont-rós testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit lo que jo puch dir y depositar sobre del que m'han interrogat no és [6r] més de que he entès a dir y ha molts, que un formatge hera exit de casa de na Botiguera del present lloch, que hera portat y donat aquell a menjar a molts en una caritat en una capella de Sanct Salvador, havia fet mal ha molts. Y la casa hisqué dit formatge no y està sinó una dona qui's diu Catherina Botiguera y dos ho tres minyons petits. Y no y sé altra cosa més, sinó que és fama pública per la present vila que na Rugalla, que està presa en Sort, és metzinerera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus de Farrer, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit encara no aurà dos anys [6v] que jo testimoni he hoït a dir a una dona de est lloch, qui's diu na Rugalla, la qual està pressa vuy en dia perquè la inculpen de ésser metzinera en lo castell de Sort, que era anada en una casa d'Anthoni de Puyo del mateix lloch per a fer mal ho matar a la nora de dit Puyo. Y quant la volia matar ho fer mal, dita nora de dit Puyo se abrasà ab ella y se prengué en la tovallola portava en lo cap dita Rugalla, la qual li restà en les mans. Y li escapà dita Rugalla. Y que après conegueren que dita tovallola ere de dita Rugalla. És veritat que és fama pública per esta terra que és dita Rugalla metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Joannes Cuyna, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis [7r] et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo no y sé res senyor del que me han interrogat, sinó de fama pública que diuhen que na Rugalla, qui està presa en lo castell de Sort, és metzinera. Y més me recorde que he hoït dir que ella y altres, la pedregada féu per esta partida lo dia de Sant Quirch, la feren caure.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Joanna del Sastre Farrer, vidua, uxor relicta Joannis Galant, quondam, loci de Pubellar, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit senyor, aurà tres ho quatre mesos que a mi me dix una

dona de Pubellar, qui's diu na Agullona, [7v] que per amor de Déu que jo fes que son fill qui's diu Cosme no les dexalàs ni inculpàs a dues dones del present lloch que fossen metzineres, que elles farien a mi una bona cortesia. Y les dones dix heren na Elsa de Bayló y na Andreua muller del Texidor. Jo li responguí que tal cosa no'm digués que jo fes, perquè no'n farie res per semblants coses.

Més senyor me ha dit mon fill qui's diu Cosme, sobre que jo li diguí que anava per tot lo lloch que ell era metziner y que anava ab dones metzineres y que era stat en fer metzines, que m'o digués lo que feyen, amasant-lo jo si no m'ho deya, me dix que feyen les metzines en casa de una dona qui's diu na Gaya, la qual mai és stada casada, y és de Pahulls y està a Pubellar. Y que eren les dones següents les qui feyen les metzines, ço és, na Rugalla, na Cuyna de Pubellar, na Ballona de Mont-rós, na Catherina Botiguera de Mont-rós. Y que totes juntes prenien aygua de cardot y galàpets y merda de gos y altres coses que a mi no'm recorden, y que ho mesclaven tot [8r] y de axò feyen metzines. Y que de les metzines <que> feren, mataren una dona a Gramenet, muller de Però. Y que dita dona ere morta entre dues Pasques prop pasades. És veritat que és fama pública que les susdites són metzineres, y assò se diu per tota la present Coma de Mont-rós.

Més senyor tinch pensa y sospita sobre que se m'és mort, aurà dos anys, un minyó de edat de quatre mesos poch més ho mancho, lo qual morí de esta manera, que de viu en viu li queya la carn dels brassos a trosos y també de les mans. Lo qual no visqué sinó dos ho tres dies. Y crech, de enmetzinar, que no u ha fet altri ni tinch sospita en altri sinó ab na Joana Cuyna de Pubellar, que ella ho aja fet perquè me té de tema y malícia, y crech que ella ho ha fet.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós [8v]

Honorabilis Cyprianus Cuyna, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo senyor no y sé res més del que me han interrogat, sinó que he hoït dir que na Rugalla y na Gaya de Pubellar havien morta la nora del Ballevell de Gramenet qui's diu Casa de Canau. Y asò per fama pública. Y també ho he hoït dir que les susdites són metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Bernardus Lleonis agricola dicti loci de Mont-rós testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus. [9r]

Et dixit lo que jo testimoni sé sobre del que só interrogat, no és més de que he hoït dir a Gostansa de Cortal de Paüls, qui està en casa mia: que na Margarida Rugalla qui vuy està presa per metzinera en lo castell de Sort, era metzinera. Y assò deya perquè dita Rugalla, un dia, exint de un corral de ell testimoni hont havia un jònech, la dita Gostansa lo trobà mort al dit jònech sens haver-li conegut lo mal al dit jònech, en lo punt que ne hisqué dita Rugalla. Per la qual cosa dita Gostansa, hoïnt-ho jo testimoni molt bé, li digué a dita Rugalla que era bruxa metzinera, que ella havia mort lo jònech. Y lo y mantingué dient-lo-y moltes vegades. Y la dita Rugalla li respongué que mentia, y dita Gostansa li digué moltes vegades que lo y mantindrie hont volgués.

És veritat senyor que he hoït jo testimoni moltes vegades de la dita Rugalla, sobre que les bèsties de aquest poble algunes vegades van perdudes per lo terme, perquè entraven en alguna possessió ho terra sua y li feien [9v] algun poch de dany, deya dita Rugalla que si ningun mal los venia a les bèsties que no se'n meravellasen. Jo li respongué en aquexes paraules, dient-li

que si mal prenien ningunes haveries, que a ella se donaré la culpa. Y ella no y respongué res.

És ver que dita Rugalla, segons he hoït dir, cridà metzinera a una dona qui's diu Issabell de Joan Coell, y la dita Isabel també li responia que ella també se n'era. És veritat que totes dos tenen fama de ésser metzineres per esta terra. Y no y sé altra cosa més.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Joannes Ramón, agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [10r]

Et dixit jo senyor sobre del que me ha interrogat no sé res més de que he hoït dir que na Fontana de la Pobla acusà en son procés que na Margarida Hereua de así era metzinera. És veritat senyor que és fama pública per tota esta terra que dita Hereua y na Rugalla qui vuy està presa per metzinera en Sort són metzineres, y per tal tingudes y reputades com és dit per tota esta Coma present de Mont-rós.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore. 665

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Gostança Cortal, uxor Raymundi Cortal, loci de Tuxent, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipsa testis interrogata. [10v]

Et dixit senyor aurà sinch ho sis anys que madó Margarida Rugalla, que vuy està presa en Sort y, segons he hoït dir, que stà pressa per metzinera, vingué a dir a ma mare que li fes plaher de dexar-li una vacca per a llaurar, dient-li que li'n faria molt plaher. Y ma mare li respongué que no la y podia dexar perquè tenia un jònech, que si la vacca no y estava ab lo jònech, se perdia lo dit jònech. Y que també tenia la vacca a mitges, y que no la y podia dexar en ninguna manera. Ella dita Rugalla va-se'n

enujar molt perquè no li dexà dita ma mare la vacca, y dix que ella li daria recapte al jònech. Y après poch dies se enmalaltí lo jònech, y estigué malalt prop de un mes. Y un dia de Sincogesma, estant jo cercant ma mare, vaig anar al corral hont estava dit jònech pensant trobar allí ma mare, y vaig-ne veure exir a dita Margarida Rugalla, tota alterada segons me parexia, ab los vels negres tots plegats [11r] desobre lo cap. Jo en vent-la no ho tinguí a bon senyal. Vaig-me'n entrar aquí mateix en lo corral y trobí lo jònech mort. Y aquí mateix hixquí cridant y diguí-li a dita Rugalla "metzinera", que m'havia mort lo jònech. Y ella me dix que mentia. Jo li responguí que lo y mantindria, y ella se n'anà aquí mateix. Y jo testimoni moltes voltes que la y trobada li he dit sempre metzinera, que ella havia mort lo jònech ab metzines. Y moltes de altres li han dit que era metzinera. Y tala és la pública veu y fama per tota esta terra que dita Rugalla és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis assessore et governatore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Petrus Massa, filius honorabilis Petri Massa, agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera. [11v]

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor, les Carnestoltes prop passades a agut un any que jo testimoni, estant en casa de mon pare, me dix ma mare que jo aviàs los tosinos a pastura, y que jo testimoni los fes anar fins a hont guardava lo porquer comú del present lloch los altres tossinos. Y no·l poguí aconseguir al porcater fins a un tirat de ballesta. Y estant jo cansat, perquè havia estat de mala gana set ho vuyt dies, ajaguí·m en lo camí, que no·m podia guayre tenir. Y estant ajagut, me adormí en lo camí. Y estant adormit me tocà al ginoll dret na Margarida Rugalla, de modo que jo me despertí, y ella me dix: "A en traydor, assí vos sou adormit! No cureu que vostra mare vos matarà. Anau-hi prest que us crida". Jo volguí·m axecar y no poguí, perquè me feya gran mal

lo ginoll ella me havia tocat. De modo que ab treball y molt a plaher me'n poguí tornar a casa. Y ere per lo dolor que'm

donava lo ginoll. Y de leshores ensà sempre me ha fet mal, y tinch de anar ab un bastó sostenint-me. Jo testimoni pens que dita Rugalla ho [12r] féu quant me tocà. És veritat senyor que tothom diu que's metzinera y tala és la pública veu y fama per esta terra

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Honorabilis Joannes Anthonius Agnes, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit sobre del que me han interrogat jo testimoni no y sé res més de que és fama pública per esta terra que Margarida Rugalla, y en Puyo, Isabell de Joan Coell, y Botiguera, de así del present lloch de Mont-rós, són metzineres. Y altra cosa no y sé més.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit. [12v]

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Latgerius Bordal, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor, del que vostra mercè me ha interrogat no y puch dir res perquè no y sé ninguna cosa, salvo que he hoït dir que lo fill de na Joana del Sastre, qui's diu Cosme, a dit que quant ell y unes metzineres, les quals jo testimoni no sé qui són, anaven a tenir consell, se'ñ portaven a menjar. Y que dit Cosme a dit que se'ñ portaren carn salada de ma casa. Lo qual és veritat que jo he trobat mancho dita carn salada. Si la'n se'n portaren elles ho no, jo testis no u sé. És veritat que és fama pública per esta terra que na Rugalla qui està presa en lo castell de Sort és metzinera.

Fuit sibi lectum et cetera ut in proximo [13r]

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Jacobus Palau, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus. 667

Et dixit jo testis no sé res del que me han interrogat, sinó que és fama pública per tota esta terra que na Margarida Rugalla qui està presa a Sort y Anthoni Puyo són metziners. Y altra cosa més no y sé.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Bartholomeus Bertran, sartor loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis [13v] et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor aurà dos anys poch més ho mancho que a mi testimoni se'm morí una minyona de edat de dos anys poch més ho manco, la qual pretench y presum morí enmetzinada, perquè se tornà tota groga. Y no malalteià sinó sinch ho sis dies. Y tinch fantasia la m'a enmetzinada y morta Janot de Guillem de Paüls, lo qual té ja gran fama de metziner y lo y an dit moltes vegades en la cara, que may si a donat res que lo y diguessen. Lo qual per malícia me té, crech me ha enmetzinada y morta dita ma filla. És veritat també senyor que és fama pública que na Cuyna de Pubellar que és metzinera, y per tal és tinguda y reputada. Y no y sé altra cosa més.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Cyprianus Agulló, [14r] agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo no y sé res més de que he hoït dir y és fama pública

que na Margarida Rugalla, qui vuy està presa en lo castell de Sort, és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus Monoy, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. 668

Et dixit jo senyor no y sé ninguna cosa de res del que me han interrogat, sinó [14v] que és fama pública per esta terra que na Margarida Rugalla de así és metzinera, y per tal tinguda y reputada. Y per aqueixa l'an portada presa en lo castell de Sort, en lo qual castell està detinguda per la justícia.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Joannotus de Massa, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor, jo no sé res del que me han interrogat, sinó que lo dia que jo testimoni acompanyava, juntament ab lo balle de así y set ho vuyt de altres de la present Coma de Mont-rós, a [15r] na Margarida Rugalla al castell de Sort perquè la inculpen de metzinera, parlant-li jo testimoni de secret a ella que'm digués la veritat si era metzinera, ella me dix que per sa part no s'i donaria res encara que la penjassen per ésser metzinera, sols una de Paüls y una altra de Pubellar ni hagués ab ella que eren metzineres, que per altra cosa no's tenia per interessada. Y altra cosa no'm dix més. És veritat senyor que és fama pública per esta terra que dita Rugalla és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Margaritta Puyona, uxor Petri de Puyo, agricola dicti

loci de Mont-rós, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.
Et primo super curie preventis et [15v] denuntiatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit aurà dos anys poch més ho mancho que una nit, estant jo testimoni en lo llit tota sola, que mon marit no y era, me vingué un presonatge que crech era dona, que jo verdaderament no puch dir si era home ho dona, ni presumir-ho tampoch més del que tinch dit. Me par que era dona. Y estant jo en lo llit parexia·m que sentia seroll y que alguna cosa me venia a mi. Exequí·m en lo llit y allarguí les mans on sentia y paria era lo seroll y par·m'i que posí les mans sobre lo cap de alguna dona, y strenyent les mans me romangué en aquelles una tovallola molt blanca. Y lo presonatge se n'anà aquí mateix perquè jo posí·m a cridar: "via fora!". Y quant la gent sentí los crits llavaren-se, emperò no y foren a temps a veure res. Jo testimoni no puch dir qui era ni qui no, y no y sé altra cosa més. Més de que és fama que na Rugalla és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore. 669

[16r]Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus Rugall, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor lo que jo testis sé en lo que me han interrogat és que he hoït de na Gostança Cortal y de na Margarida sa germana, que un dia aurà sols dos mesos que havien trobat, cercant sa mare elles, a na Margarida Rugalla de la present vila que exia del corral seu, hont tenian un jònech. Lo qual jònech après aquí mateix trobaren mort que ella dita Rugalla fou fora del corral. És ver y fama pública per tota esta Coma que és metzinera, y per tal tinguda y reputada, y que per sò està presa. Y és ver també senyor que me oblidava que dita Rugalla digué après a dites Gostança y Margarida que no·n diguessen res que la haguessen trobada, [16v] que los ne daria alguna strena. Y més també he hoït a dir que en altre temps és stada affermansada

per metzinera dita Rugalla.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Joannes March, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit aurà dos anys poch més ho mancho que jo testimoni he hoït de una ma germana, qui·s diu Joana, que una dona qui·s deya Cibilia, la qual era muller d'en Cebastià Canut de Stabill, que li digué al pas de la mort que des que na Joana Cuyna de Pubellar la havia tocada, un dia que la avia covidada a dinar ho a berenar, en lo bras, strenyent-li aquell dita Cuyna molt fort, de aquell dia la tocà may se trobà bona. Y que no visqué més de set o vuyt dies, [17r] que sempre se sentí dolor en lo bras la tocà y en lo costat. De modo que dita dolor diu la matà. És veritat que dita Cuyna té ja de altra part gran fama de metzinera per tota esta terra.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Ciprianus Colom, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo testimoni no sé res del que me han interrogat, salvo que he hoït de ma tia de Pedanchs que, estant segant al ban de Pedanchs, na Margarida Rugalla qui està vuy presa en lo castell de Sort, qui·ls feu sopas, y ministrar aquellas perquè estava llogada ab ell<s> en un berenar a la segada feyen. Que ha [17v] tres ho quatre que y berenaren los pensà matar la scudella se menjaren, que si no haguesen revessat, los haguera mort. Y tenien pensa que dita Rugalla los havia posat metzines en la cuyna ho en la scudella perquè aquí mateix la hagueren men-

jada los pensà matar. És veritat que dita Margarida Rugalla té gran fama de ésser metzinera y per tal és tinguda y reputada per esta terra.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Elsa Agullona, uxor Joannis Agulló, agricola loci de Pubellar, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit senyor un dia aurà tres ho quatre mesos poch més o mancho, jo testimoni vinguí en lo present lloch de Mont-rós per a fer texir un poch de [18r] drap, y quant fuy a casa de Arnau no lo y trobí, y anant-lo cercant sentí plors en casa de na Elsa Baylona, hont estava Andreua de Arnau. Y perquè som parentes y pugí. Y demanant-los jo per què ploraven me digueren perquè lo minyó nomenat Cosme les havia posat que eren metzineres. Jo los diguí que per sò no havien de plorar, que si no u heren lo minyó no bastaria ni altri tampoch a fer-los ningun dany. Y aco-nortí-les lo millor que jo poguí. Y a la darrerria me digueren que jo testimoni los fes plaher de parlar ab na Joanona del Sastre, qui és mare del minyó qui's diu Cosme, y que li digués que elles tenien temor no les hagués acusades, per a que li volien parlar en que fes que lo minyó no les dexalàs ni descubris res d'ellas, prometent que li donarian alguna cosa a ella dita Joanona mare de dit minyó. Y axí jo li parlí a dita Joanona tot lo que elles me havien dit, y ella me féu de resposta que no y volia anar. Y altra cosa més no y sé sobre del que me an interrogat. És veritat [18v] que les susdites tenen fama per esta Coma que són metzineres. Y no y sé més.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Catherina Cayssa, uxor Petri Cays, loci de Pubellar, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipsa testis in-

terrogata. 671

Et dixit la vigília de Sancta Lúcia prop passada soterrarem una ma filla qui's deya Catherina, la qual tenia onse anys poch més ho mancho. Y morí ab lo ventre molt unflat y la bocha tota molt negra. Y fou de esta manera, que la dita ma filla estigué malalta tres sentmanes poch més ho mancho, que mai li pogueren saber lo mal. Y un dia estant malalta la vingué a visitar na Joana Cuyna del mateix lloch de Pubellar ab dos pomes en les mans, les quals aquí [19r] mateix fou hont era dita ma filla les hi donà, dient: "Veus así Catherina dos pomes, menjau-les vós". Jo testimoni aleshores li diguí que les sestojàs a ma filla, y dita ma filla digué "ja n'i tenim nosaltres", y no féu sinó aquí mateix pendre'n un bosí de la una poma. Y aquí mateix li feu mal lo ventre, de modo que estava al tarrat al sol y la hagueren de baxar en casa y posar-la al llit. Y aquí mateix fou al llit la dona se n'anà, sò és dita Joana Cuyna. Y a cap de mitja hora dita ma filla morí, sens poder dir mot de què li feye mal. Jo senyor no tinch pensa sinó que lo bosí de la poma la matà, perquè devia ser la poma enmetzinada. Y pus ditas pomas li donà dita Joana Cuyna, la qual té fama pública per tota esta Coma de Mont-rós és metzinera, que ella la matà a dita ma filla. Y no y sé altra cosa més.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore. [19v]

<Còpia de la confessió de Cosme feta el 31 de juliol d'aquell any>

Supplicatio oblata per fisci procuratorem et sindicorum dicti loci de Mont-rós.

Exhibent et producunt fisci procurator et sindici loci et Come de Mont-rós, marchionatus Pallariensis dictum et deposicionem cuiusdam pueri, si et in quantum facit pro earum parte adversus veneficos et veneficas dicti loci et Come de Mont-rós, petendo inseri et haberi rationem qualis de iure habendo sit, iuribus fisci salvis.

Decimo quinto octobris millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, illustrissimus dominus gubernator, de consilio sui

magnificis assessoris, mandat productus inseri et habebitur debita ratio.

Vigore proxime facte provisionis, fuit procesum ad incertandum dictam depositionem in hunch qui sequitur modum:

Die trigesimo primo et ultimo mensis julii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo in castro ville Sortis marchionatus Pallariensis [20r].

Cosma, filius Joannis Galant, agricola loci de Pobellar come de Mont-rós, reus detentus in castro ville Sortis, etatis undecim annorum vel circa, qui propter exhiguam etatem non iuravit sed interrogatus dixit:

Jo só bruxot y á-me'n mostrat na Rugalla de Mont-rós, qui està assí pressa, de esta manera, que un dia anarem a la montanya de Serra Spina, que és terra del varvessor Toralla, y portave'ns a cavall a ella una guineu y a mi un crestó. Y altres també n'i havia, que jo no les conexia, que venien en nosaltres, sinó a na Botiguera de Mont-rós, y una tavernera de Erta la vella, y Elsa de Bayló. Y totes cavalcaven ab crestons y ab guineus. Y davant mi ne cavalcava una en un crestó y jo anava a les anques. Y diguí "Jesús!" una volta y vaig caure, y après digueren-me que no digués Jesus. Jo torní a cavalcar en les anques del crestó y no vaig dir més Jesús. Y arribarem a la [20v] montanya de Serra Spina, que y ha mitja llegua ho més. Y quant forem allí també y hera la tia del del Castell que's diu Catherina. També y eren Bellona y Joana d'en Joan Coell, y na Cuyna de Pobellar, Joana la Gaya de dit lloch de Pobellar. També y hera Cobilo de la Pobleta y una dona, sa germana, que no la conexia de nom, que està a la Pobleta. Y na Hierònima de Palau. Y també na Bernatxa la vella de Paüls, més na Anthònia la Blanquina de Paüls, més na Guillema de dit lloch, y Joan Xich de Bigorra de dit lloc, y na Botiguera de Mont-rós. Y só y estat a Serra Spina dotze o tretze vegades. Y allí ballàvem y ab so de una flahuta. Y era y lo diable, que era un home negre, y sempre venia de una manera y tant gran com un bou. Y allí menjàvem pa, carn salada, formatge, perquè los qui y venien ne portaven.

Més dix interrogat que anàvem per lo terme jo ab companyia de algunes [21r] d'elles çò és, ab aquesta que està presa y ab la Botiguera, y elles prenien galàpets y scorxaven-los y picaven-los llasant-ne la pell, y après mesclaven-ho ab aygua de cardo y ab merda de gos. Y tot mesclat de allò feyen metzines y ab allò enmetzinaven a qui volien.

Més dix interrogat que la dita na Rugalla que està presa, enmetzinà ab aquexes metzines la muller de Però de Gramenet, la qual morí. Jo y vaig anar ab ella y na Gaya, y jo'm restí al foch y elles la enmetzinaren, posant-li les metzines en la bocha. Y asò era a mitja nit quant hi anaren, y entraren per la porta de casa, la qual tenien uberta. Més un altra nit, a casa de Squerre de Mont-rós, les dites Rugalla y Gaya y jo, y dita na Gaya y jo nos aturarem a la porta de casa y na Rugalla y entrà y enmetzinà una filla d'en Squerre, la qual morí.

Més dix interrogat que quant no feyen [21v] mal, aquell home negre los asotava en una corretja de cuyro perquè sempre fe-sem mal. Y a mi me ha asotat dues ho tres voltes. Y més mal me feya un diable <que> venia devers la Pobleta que no lo de Serra Spina.

Més interrogat dix que les dites metzines, des que les havien fetes, les posaven en un topí, y altres vegades en unes carabases. Més dix interrogat que nossaltres li besàvem al cul al diable y ell nos besava a la boca.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus illustrissimis dominis Alamando de Queralt gubernatore et cetera et Michaelae Canyelles eius assessore.

<Interrogatori de Margarida Rugall de Mont-rós>

Die decimo octavo mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo in castro ville Sortis.

Margaritta Rugalla, loci de Mont-rós, rea detenta in comunibus carceribus castri de Sort, que iuravit [22r] in facto suo proprio

sine iuramento in alieno autem cum iuramento, in posse illustri-
trimis domini gubernatoris et cetera, prestito ad Dominum
Deum et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ni presum ella deposant per
què està presa y detinguda en los presents càrcers, y qui l'a
presa y hont, que de tot digue la veritat.

Et dixit a mi me ha presa lo balle de Mont-rós estant de matí
en una segada en un camp meu, en lo terme de Mont-rós. Y
segons tinch entès me han presa perquè un petit minyó de
edat de deu ho dotze anys que diuen me a inculpada que jo era
bruxa y metzinera.

Més dix interrogada que no és pas veritat que lo dit minyó
que's diu Cosme, fill de Joan Galant, ni altra persona d'esta vida
puguen dir ab veritat que sia jo bruxa ni metzinera, ans és una
gran maldat y mentida, y falsament m'o alleven.

Més dix interrogada que no és pas veritat que [22v] jo, en com-
panyia de dit minyó ni de altri, sia estada en ninguna part per-
què anàsem al boch de Biterna ni ha tractar res ab lo Diable,
com falsament me alleven. Y estich molt meravellada que y
donen crèdit a un minyó de tant pocha edat en coses tant ver-
gonyoses y infames, ans bé requer que una tant gran tacanye-
ria com és aquexa que me alleven, la'm proven o sien castigats.
Més dix interrogada que nunca he fetes metzines ni vistes fer,
ni no sé de què les fan.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja metzinat la
muller de Però de Gramenet ni hi sé res. Ni tampoch hi sé res
en lo que me interroguen de la filla de Squerre de Mont-rós, ni
sé si és morta enmetzinada ho no.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo sia anada ni
a Serra Spina ni a la montanya de la Pobleta, ni aja fet mal ni
dany a ningú.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gu-
bernatore assessore. [23r]

Die vigesimo quinto predictorum mensis et anni in villa Sortis.
Dicta Margarita Rugalla, rea detenta in comunibus carceribus
dicti castris de Sort, que fuit abstracta a dictis carceribus in qui-

bus detinebatur et ducta ad locum iudicii, que iuravit in facto suo proprio sine iuramento in alieno autem cum iuramento, in posse dicti illustrissimis domini gubernatoris et cetera, prestito ad Dominum Deum et cetera.

Et interrogata dixit que està y persevera en la primera deposició per ella feta, y que és axí com li és stada llegida.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja amansat a n'en Jaume Lacay perquè se'n menàs la ovella, a ell ni a altra persona, dient que bé la pagarien. Ni tampoch és veritat que jo li aja fet dany ningú. Si és mort, no sé que m'i fes una vegada, jo no só estat la culpa ni la causa.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja mort lo jònech de na Gostansa de Francí ni sia entrat en sa cort [23v] ni en la porta. Si lo jònech és mort no y sé res.

Més dix interrogada que bé és veritat que jo só stada pressa y affermansada, però no per bruja ni metzinera, sinó per haver agut rahons ab na Belona de Joan Cuell.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo sia entrada en casa de Puyo per a fer mal a ningú, ni tampoch que la nora de dit Puyo me aja pres tovallola ninguna, ni tal me provaran.

Més dix interrogada que jo mai he stat en casa del balle de Gramenet, y ha deu anys que jo no só estat en Gramenet. Y tot lo que me inculpen de axò és mentira y maldat que me alleven.

Més dix interrogada bé és veritat que jo, barallant-me ab la dita Belona d'en Coell, ella me digué bruja metzinera y jo també lo y diguí a ella. Y per sò me prengueren com tinch dit.

Més dix interrogada no és pas veritat que jo may haia trobat adormit al fill de Pere Massa, ni que jo may lo haje tocat al ginoll. Que tot lo que diuhen és maldat y m'o [24r] alleven falsament com a traydors quisvulla que tal deposa.

Més dix interrogada que bé és veritat que jo he dit quant me portaren presa en la present vila que bé era rahó que n'asenyalassen també ab altres de dones, com ab ella, y que les portassen preses, pus tantes ni enculpaven que n'eren de metzineres. Emperò que jo ho sàpia que n'i aja, jo no u sé.

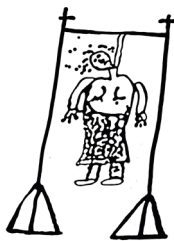
Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja estat mai en ningú a Angs, ni may jo he ministrat a ningú sopes ningunes que los aja fet mal. Ni tampoch só estat en casa de dit Pedanchs ni haver-me llogat ab ell. Y tot és mentira y maldat lo que me inculpen.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore assessore.

<Corroboració del notari>

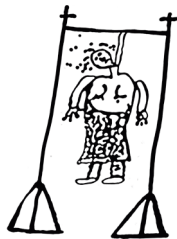
Copia huiusmodi in his viginti quatuor foleis huius forme mina eis presenti comparhent sumpta quidem fuit, et abstracta a suo vero, certo, legitimo et indubitato originali inquisitionis, et cum eodem de verbo ad verbum veridice [24v] correcta, collationata et comprobata per me, Joannem Ximenis ville Thoranni quod nunch in villa Sortis urgellensis diocesis et marchionatus Pallariensis habitatorem, auctoritatibus apostolicam et regia notarium publicum regentem scribaniam publicam marchionatus Pallariensis pro magnifico domino Francesc Artal de Pallàs, domicello in villa iamdicta Sortis domiciliato et auctoritatem excelentissimi domini Cardone et Sugurbi ducis, scribaniarum dicti marchionatus et vicecomitatus de Vilamuro scriba, et ut predictus, propria manu scriptus in iudicio et extra ab omnibus plena fides impendatur ego idem nothari hich me subscribo et meum quo utor in publicis claudendis inescriptis artis nothariale fide appono.

Sig[+]num



Itinerant Feminist

Dibuix de la macabra agonia de Francina Redorta penjada a la forca i mig despullada. 1616. És l'únic dibuix que es conserva d'una bruixa catalana.



Olga Olivera-Tabeni. Una florista desobedient, 2019. Amb la col.laboració del Centre d'Art la Panera de Lleida, el CAN de Farrera i el CDAN d'Osca.